

УДК [745/749:[94:008]](477)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.05.1241>

ЗНАЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (ФАБРИКА ЛЕВИНСЬКОГО З КЕРАМІКИ, ЗНАКОВІ ВИРОБНИЦТВА, СКЛЯНА, ДЕРЕВООБРОБНА ПРОДУКЦІЯ)

Алла ДЯЧЕНКО

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4496-5931>

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри
промислового дизайну та комп'ютерних технологій,

в. о. декана факультету декоративно-прикладного мистецтва,

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука,

вул. М. Бойчука, 32, 01014, м. Київ, Україна,

e-mail: alla.diachenko0107@gmail.com

Метою дослідження є висвітлення значення виробництв у формуванні національної культурної спадщини. *Актуальність* теми визначається тим, що виробництва значно впливають на культуру з огляду на їхню національну та традиційну складову, а також розвивають традиційні ремесла у промислових масштабах. У роботі вирішено такі *завдання*: розглянуто сучасний стан виробництв України; схарактеризовано основні напрями виробництв; визначено вплив виробництв на національну культурну спадщину. *Об'єктом вивчення* є виробництво як відображення діяльності народу в певній сфері, у яку нація вкладає свої традиції та вірування. *Методологія* дослідження базується на історичному огляді, систематизації, узагальненні та теоретичному аналізі. Приділено увагу виробництвам, визначено проблеми їх становлення та особливості взаємодії із владою, зазначено вплив виробництв на культуру. Доведено, що розвиток певних виробництв залежить від географічних, антропогенних, історичних та інших фактів. На основі дослідження авторка доходить *висновку*, згідно з яким виробництва, впливаючи на розвиток національної культурної спадщини, формують національну ідентичність та усвідомлення своєї нації як сучасної та неповторної.

Ключові слова: виробництво, гутнарство, деревообробне виробництво, кераміка, культура, Левинський, ремесло, скло, ткацтво, фабрика.

Alla DYACHENKO

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4496-5931>

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Industrial Design

and Computer Technologies, Dean of the Faculty of

Decorative and Applied Arts, Kyiv State Institute

of Decorative Art And Design Named by M. Boychuk,

32, M. Boichuka St., 01014, Kyiv, Ukraine,

e-mail: alla.diachenko0107@gmail.com

SIGNIFICANCE OF INDUSTRIES IN THE
FORMATION OF THE NATIONAL CULTURAL
HERITAGE (LEVINSKY CERAMIC FACTORY,
SIGNIFICANT INDUSTRIES, GLASS,
WOODWORKING PRODUCTS)

The paper examines the essence of production as a way of influencing the formation of national cultural heritage.

The relevance of the research topic is determined by the fact that the productions significantly influence the culture in view of their national and traditional component, and also develop traditional crafts on an industrial scale.

The purpose of our research is to highlight the importance of production in the formation of national cultural heritage.

The following tasks were solved: the current state of production in Ukraine was considered; the main directions of production are characterized; the impact of production on the national cultural heritage is determined.

The object of study is production as a reflection of the people's activity in a certain sphere, in which the nation invests its traditions and beliefs.

The research methodology is based on historical review, systematization, generalization and theoretical analysis. Attention is paid to productions, the problems of their formation and peculiarities of interaction with the authorities are determined, the influence of productions on culture is indicated. It has been proved that the development of certain industries depends on geographical, anthropogenic, historical and other facts. The main types of production in Ukraine are such types as ceramic production, woodworking production, pottery, and weaving. These are traditional components of Ukrainian culture that contribute to the preservation of the national traditions of the Ukrainian people. The impact of the Levinsky ceramics factory, the Art-Poof factory, the Author's Glass Factory, and the Boguslav cloth factory on the formation of national cultural heritage is characterized.

The conducted research made it possible to come to the conclusion that the productions, influencing the development of the national cultural heritage, form the national identity and awareness of one's nation as original and unique.

Keywords: production, pottery, woodworking production, ceramics, culture, Levinsky, craft, glass, weaving, factory.

Вступ. Питання виробництва як культурної спадщини в національному вимірі є досить важливим. Це зумовлено тим, що кожне виробництво — це відображення діяльності народу в певній сфері, у яку нація вкладає свої традиції та вірування. Фактично мова йде про певні ремесла. Відповідно, їх вплив на культуру народу є досить значним, оскільки ремесла визначають найважливіші сфери функціонування народу, його економіку, господарський стан, отже, є частиною культури.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що виробництва переважно розглядаються лише в економічному аспекті. Проте вони значно впливають на культуру, оскільки можуть мати національну та традиційну складову, а також можуть розвивати традиційні ремесла у промислових масштабах. Відповідно виробництва є частиною культури, що дає можливість створювати унікальні товари та поширювати культурну складову серед населення.

Питання впливу виробництва на формування національної культурної спадщини досліджувалося такими вітчизняними дослідниками, як Л. Руденко [1], Х. Дорофєєвою [2], В. Трощинським [3], О. Федорович [4], К. Рубановським [5], В. Бабкою [6]. На їхню думку, саме виробництва здатні сформувати уявлення про культуру певного регіону і навіть цілої нації. Так, дослідниця Л. Руденко у статті «Збереження і використання культурної спадщини в Україні: проблеми та конструктивні пропозиції» наголошує на тому, що попри значення виробництва, вони розташовані переважно в історико-культурних заповідниках, що утруднює їх розвиток як культурних компонентів [1, с. 51]. Водночас, вчений В. Трощинський у праці «Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти» вважає, що розвиток виробництва уможливить підняти українську культуру на новий рівень [3, с. 25].

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні значення виробництва у формуванні національної культурної спадщини. Відповідно до мети були сформульовані такі завдання:

- розглянути сучасний стан виробництва України;
- схарактеризувати основні напрями виробництва;
- визначити вплив виробництва на національну культурну спадщину.

Методологія дослідження базується на історичному огляді, систематизації, узагальненні та теоретичному аналізі.

Основна частина. Питання розвитку виробництва на сьогодні є досить актуальним. Це зумовлено передусім тим, що кожне виробництво — це не тільки культурна спадщина, але й внесок у розвиток економіки певного регіону. Крім того, сьогодні саме виробництва як культурні осередки стимулюють соціально підтримувальну функцію, оскільки дають можливість об'єднувати людей та формувати у свідомості кожної людини почуття національної ідентичності.

Загалом варто зауважити, що питання впливу виробництва на національну культурну спадщину України досить гостро стоїть у суспільстві. Так, науковці та культурні діячі неодноразово порушували це питання на різних рівнях, проте воно тривалий час залишалося поза увагою. При цьому наявні різні концепції та програми розвитку виробництва, але вони або не розглядаються політичною владою на належному рівні, або ж не функціонують так, як необхідно для розвитку культури та економіки.

Водночас на міжнародному рівні наша держава просуває ідею, згідно з якою культура України є унікальною та потребує підтримки. З огляду на це важливо допомагати нашій країні розвивати ті виробництва, які яскраво демонструють культуру нашої держави. Проте профільні міністерства нерідко визнають і те, що підтримка традиційних виробництва не завжди є економічно вигідною, отже держава, розвиваючи такі сфери, отримує збитки [1, с. 52].

Проте, якщо говорити з погляду культурного аспекту, то розвиток традиційних виробництва є важливим для нашої держави. Насамперед це зумовлено тим, що культурна спадщина презентує традиції нашої нації. Для багатьох людей це досить пізнавальний аспект, який до того ж сприяє розвитку розуміння ідентичності. Також один і той же виріб кожна нація виготовляє різним способом та за допомогою унікальних матеріалів. Як наслідок, виробництва стають шляхом формування національної ідентичності.

Слід зазначити, що виробництва вигідні для суспільства в аспекті економічного розвитку. Так, кожне виробництво — це суб'єкт господарювання, який сплачує податки та надає робочі місця. Це дозволяє шляхом виготовлення матеріальної речі прищеплю-

вати любов до культури. Наприклад, люди, які проходять майстер-класи на виробництвах, потім намагаються створювати щось самостійно та розвивають автентичну українську культуру.

Можна зазначити, що вплив виробництв на культуру полягає в тому, що передусім виробництва — це розвиток туристичної культури. Кожний регіон намагається продемонструвати відпочивальникам свою культуру та на матеріальних речах продемонструвати, що один і той же предмет у межах певного регіону буде виготовлений по-різному і міститиме різне сакральне значення. Як наслідок, культура певного місця буде впізнаваною та матиме також практичний вимір [2, с. 187].

Вплив виробництв на культуру є вагомим і з тієї причини, що в нашій державі відсутня стратегія збереження культурної спадщини. Уся культура, що є рукотворною, повністю відтворюється та поширюється лише завдяки ініціативі майстрів, які намагаються самостійно відновити певні виробництва. Це призводить до того, що певні ремесла зберігаються добре та є цікавими для відвідувачів, а інші майже занепали та не мають послідовників. Особливо тут варто виділити ті виробництва, які залежні від певних матеріалів чи природних ресурсів, адже вони можуть бути автентичними, а сучасних заміників може не існувати [3, с. 29].

Ще одним важливим аспектом є те, що виробництва переважно розвиваються в межах історико-культурних заповідників. Це великі історичні комплекси, які відтворюють населені пункти, де продемонстровано певні ремесла даного міста чи села, стиль життя мешканців, способи виготовлення чогось. Ці історико-культурні заповідники оформлені в автентичному вигляді і максимально передають атмосферу життя визначеної історичної епохи. Проте проблемним моментом є те, що в таких заповідниках сконцентровано низку виробництв, а в інших населених пунктах вони можуть не функціонувати. Це призводить до того, що, щоб побачити ремесло, турист має їхати в конкретний заповідник, при цьому відвідавши його, він може відчувати атмосферу певного періоду, але не спробувати всі виробництва. Проте для культури це важливо тому, що створюється єдиний комплекс культури певного регіону.

Виробництва, які знаходяться в межах історико-культурного комплексу, не завжди підлягають чіт-

кому історико-архітектурному плануванню. Вони можуть розташовуватися там, де є вільна територія, а не там, де знаходилися завжди. При цьому для культури це важливо, оскільки відвідувачі можуть отримати спотворене уявлення про певне ремесло [4, с. 14].

Також виробництва можуть знаходитися під впливом антропогенних чинників. Їхнє осучаснення може призвести до втрати ідентичності та унікальності. До того ж нерідко майстри відтворюють старовинні ремесла за допомогою модернізованої техніки, що не дозволяє передати культуру в повній мірі. Це спричинено тим, що такі вироби не є автентичними в повному сенсі, а лише копіюють культурні нарис. Як наслідок, у тих, хто отримує такі речі, може з'явитися відчуття, що виробництва це легко та просто, а дохід від такої діяльності є вагомим. Фактично сама сфера культури потерпає через такі ремесла, які лише відтворюють певні аспекти культури, але не є справжніми та старовинними. Це впливає на ставлення до української культури як такої [5, с. 15; 6, с. 23].

Варто зазначити, що на розвиток української культури значно вплинуло керамічне виробництво. Це зумовлено тим, що кераміка — це не лише посуд та вироби для декору, а й кахель та інші вироби. Як наслідок, кераміка є носієм культури, оскільки на кожному виробі з кераміки відображені традиції народу та його культура, що продемонстровано за допомогою візерунків та зображень. Отже, традиційні мотиви та картини соціально-побутового життя відтворені на тому матеріалі, який є досить практичним та доступним.

Так, керамічне виробництво отримало розквіт після будівництва Іваном Левинським власної фабрики. Потрібно зазначити, що Іван Левинський був як меценатом та громадським діячем, так і інженером та підприємцем, а отже, будівельну справу він зміг перетворити у прибутковий бізнес. Зокрема, він володів різними підприємствами, однак найбільш відомою є його «Фабрика кахлевих печей. Іван Левинський» [7].

Спочатку, у 1888 р., це було просто оптове місце продажу будівельних матеріалів, проте згодом, а саме у 1889 р., місце перетворилося на фабрику із 5-ма працівниками, які виготовляли різні вироби з кераміки та випалювали кахель для печей. Працівники були некваліфікованими, що значно впливало на

конкурентоспроможність фабрики та якість продукції. Тому І. Левинський вирішив долучити до роботи справжніх гончарів, які не лише знали свою справу, але й володіти інформацією про культуру та традиції нашого народу. Тоді ж до роботи було долучено і керамістів, які знали секрети керамічного виробництва. Як наслідок, фабрика отримала ще 20 кваліфікованих працівників.

Уже в 1894 р. на фабриці знаходилося найкраще тогочасне обладнання для виготовлення виробів із глини, зокрема посуду, ваз, вазонів, цегли, кахлю. Також на фабриці виготовляли скульптури та статуетки. Слід зазначити, що І. Левинський використовував лише найкращі сорти вогнетривкої глини, які він замовляв за кордоном. Отже, власник дбав про якість своїх виробів, а також витрачав значні кошти на вдосконалення виробництва та на покращення кваліфікації працівників.

Варто додати, що навіть у збиткові періоди, І. Левинський не припиняв роботу підприємства. Тож фабрика налічувала 800 працівників, які виготовляли не тільки вироби з кераміки для загального вжитку, але й предмети, які стали мистецьким та культурним спадком.

Загалом можна зазначити, що особливості фабрики І. Левинського як культурного осередку полягали насамперед у виготовлення унікальних предметів, які були неповторними і дійсно могли вважатися витворами мистецтва. Тож власник фабрики перетворив кераміку не на предмет загального вжитку, а на носій культурної ідеї [7].

Крім того, варто додати, що І. Левинський почав залучати до роботи скульпторів, художників, архітекторів, тобто тих людей, які безпосередньо були пов'язані з культурою і мистецтвом, тож могли допомогти йому створити унікальні предмети. Зокрема, вони проектували печі та визначали візерунок для кераміки, що дозволило перетворити кахель та посуд у мистецькі експонати. Безумовно, це також сприяло поширенню української культури як такої.

Ще одною особливістю було створення печей не лише з традиційним для Західної Європи оформленням, але й з додаванням суто українського орнаменту. Тобто кахель для печі став носієм культури та традицій нашого народу. При цьому народні візерунки були унікальними для кожної печі.

Без сумніву, вплив фабрики І. Левинського на українську культуру складно переоцінити. Власник підприємства зміг перетворити виготовлення посуду та кахлю в мистецький процес, де кожна дія означала появу чогось унікального. Застосування традиційних українських мотивів сприяло як поширенню традицій нашого народу, так і розвитку думки, що українська культура — це мистецтво, яке можна втілити за допомогою навіть найпростіших матеріалів [7].

Деревообробне виробництво теж значно впливає на нашу культуру. Українці ще здавна виготовляли різні меблі та прикрашали їх різноманітними візерунками, що уособлювали традиції та культуру нашого народу. Дерев'яні меблі, які стилізовані під український орнамент та виготовлені у старовинному стилі, користуються й нині значною популярністю.

Так, українська фабрика меблів «Art-Puf» спеціалізується на безкаркасних меблях, проте одним із напрямів роботи є виготовлення меблів в українському стилі. Зокрема, фабрика виготовляє маленькі стільчики, які мають потертості, що символізує старовину дерева (стільчики масивні і схожі на ті, які традиційно виготовляли українці); також виготовляються столи, що мають потертості; комоди є масивними, що нагадує старовину. Особливістю фабрики є виготовлення великих скринь, які можна використовувати як для зберігання чогось, так і для сидіння. Скрині були характерними для нашої культури і були елементом кожної хати. Отже, через стилізацію під українське фабрика активно просуває ідею краси українських традиційних меблів, що має вплив на сучасну культуру. До того ж фабрика своїми виробами демонструє, що традиційні меблі можуть бути сучасними і чудово пасують до будь-якого інтер'єру [8].

Варто зазначити, що до традиційного виробництва України можна віднести гутне скло. Це вироби, виготовлені біля скловарної печі майстром вручну, способом вільного видування. При цьому майстер може виготовити такі вироби, які будуть унікальними, адже дана технологія дозволяє створювати унікальні предмети. Також особливістю гутного скла є те, що його не можна оброблювати у процесі охолодження.

Слід зауважити, що піч розігрівається до 1250—1300 градусів, працює безперервно, навіть уночі. Її гасять раз на рік, а робота з нею небезпечна і важ-

ка. Лише деякі з майбутніх художників-склярів наважуються працювати з гарячим склом власноруч. Завдання художника — насамперед розробити проєкт майбутнього витвору, відтак слідкувати за роботою майстра. Автор задуму мусить достеменно знати технологію скловиробництва, аби скерувати дії виконавця, раптом щось піде не так.

Протягом віків склоробство завойовувало своє місце серед традиційних ремесл українців. Воно досягло великих успіхів за часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. У XII столітті наші пращури вже знали технологію виготовлення прикрас, посуду, мозаїчного та віконного скла, почали з'являтися перші гуті, тобто майстерні склярів. У XIV—XVII століттях скловиробництво активно розвивалося в Галичині.

Варто додати, що до початку минулого століття гуті (виробництва гутного скла) були локальними та маленькими, а вже згодом почали укрупнюватися. Проте із приходом радянської влади скловиробництво стало масовим та втратило унікальний стиль. Влада зробила акцент на кількості та знизила увагу до якості, що призвело до втрати культурної ідентичності виробів [9].

Ідею скловаріння в Україні продовжила установа «Фабрика Авторського Скла». Фабрика поєднує в собі багаторічний досвід майстрів давньої львівської школи гутного і художнього скла. Довгі десятиліття, починаючи з 1947 року, у Львові професійно працювала школа гутної майстерності — Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика (ЛЕКСФ), на базі якої була створена Львівська Фабрика Мистецтв.

Основним видом діяльності Фабрики Авторського Скла є виготовлення:

- сувенірної продукції (скульптури міні, міді, середніх і великих розмірів — від 10 мм до 500 мм);
- композицій із квітів, квіти в асортименті;
- біжутерії, підсвічників;
- ваз;
- тарілок;
- сировини для виробників сувенірів зі скла (пласти вітражного скла, складрит).

На сьогодні асортимент продукції налічує більше 1000 видів. При цьому фабрика має вагомий вплив на українську культуру, оскільки просуває ідеї того, що вироби зі скла можуть бути сучасними та унікаль-

ними. Загалом можна зазначити ще й те, що фабрика зберігає українські традиції та виготовляє продукцію за старовинною технологією. Тим самим підкреслюється, що українська культура є своєрідною, як наслідок, її можна втілити в багатьох виробках [10].

Одним із найвідоміших українських ремесел є ткацтво. І якщо спочатку виготовлення тканин у домашніх умовах мало господарський характер, то згодом тканини почали прикрашати хати та формувати нову атмосферу українського дому. Ткацтво розвинулося в нашій країні швидко, так як географічні та природні умови дозволили максимально використовувати наявний сировинний матеріал для його потреб.

Ткацтво дозволило відтворити на тканинах притаманні для нашої держави мотиви та орнаменти. Це відображення думок та побажань наших предків, їхніх переживань, орієнтацій на певні ідеї. До орнаментів увійшли традиційні символи та сюжети, які відтворюють культуру нашого народу [11].

На сучасному етапі ткацтво як українське виробництво продовжує Богуславська суконна фабрика [12]. Це підприємство, яке виготовляє тканини та килими, при цьому оздоблює їх традиційними українськими орнаментами. Використання простої тканини дозволяє стилізувати продукцію під автентичну. При цьому діяльність такого виробництва формує думку про красу української культури та поширює ідеї автентичності.

Висновки. Отже, здійснене дослідження дало змогу виявити, що виробництва значно впливають на розвиток національної культурної спадщини. При цьому можна зазначити, що вони формують національну ідентичність та усвідомлення своєї нації як унікальної. Водночас основними виробництвами є деревообробне, кераміка, гутнарство, ткацтво. Вони реалізовувалися та впроваджувалися в нашій державі на основі фабрики І. Левинського з кераміки, фабрики «Арт-Пуф», «Фабрики Авторського Скла», «Богуславської суконної фабрики» і значно вплинули на формування національної культурної спадщини. Усі ці виробництва мають елементи народної культури, традиційні орнаменти, незвичні візерунки, які впливають на формування поглядів на нашу культуру як на самобутню та неповторну.

1. Руденко Л. Збереження і використання культурної спадщини в Україні: проблеми та конструктивні пропо-

- зиції. *Український географічний журнал*. 2018. Вип. 2. С. 51—61.
2. Дорофеева Х. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. Вип. 13. С. 184—190.
  3. Трошинський В. *Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти*. Київ: НАПА, 2018. 256 с.
  4. Федорович О. *Економіка спадщини: посібник для малих громад*. Івано-Франківськ: Знати про Карпати, 2019. 120 с.
  5. Рубановський К. *Аналіз проблем у законодавчому регулюванні збереження та управління культурною та природною спадщиною в Україні*. Івано-Франківськ: Туристична Асоціація Івано-Франківщини, 2018. 158 с.
  6. Бабка В. *Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні*. Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2016. 249 с.
  7. *Фабрика кахлевих печей*. Іван Левинський. URL: <https://photo-lviv.in.ua/fabryka-kahlevyh-pechej-ivan-levynskij-nevidomyj-lviv/> (дата звернення: 04.08.2023).
  8. *Арт-Пуф*. URL: <https://art-puf.com/shop/kupiti-bezkarkasnij-divan-za-nizkoju-cinoju-v-ukrajini> (дата звернення: 04.08.2023).
  9. *Львівське художнє скло: від традиційного промислу до революційного мистецтва*. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lvivske-hudozhnje-sklo-vid-tradytsijnoho-promyslu-do-revoljutsijnoho-mystetstva/> (дата звернення: 04.08.2023).
  10. *Фабрика Авторського Скла*. URL: <http://factory-glass.com.ua/manufacturing> (дата звернення: 04.08.2023).
  11. *Ткацтво на Україні*. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/tkatstvo-na-ukrajini/> (дата звернення: 04.08.2023).
  12. *Богуславська суконна фабрика*. URL: <https://discover.ua/locations/boguslavskaa-sukonnaa-fabrika> (дата звернення: 04.08.2023).

REFERENCES

- Rudenko, L. (2018). Preservation and use of cultural heritage in Ukraine: problems and constructive proposals. *Ukrainian Geographical Journal* (Issue 2, pp. 51—61) [in Ukrainian].
- Dorofeeva, H. (2017). Analysis of the influence of the presence of cultural and historical heritage objects on the tourist attraction of the region. *Economy and management of the national economy* (Issue 13, pp. 184—190) [in Ukrainian].
- Troshchynsky, V. (2018). *Formation of Ukrainian identity in the conditions of modern challenges: theoretical and political aspects*. Kyiv: NAPA [in Ukrainian].
- Fedorovych, O. (2019). *Heritage economics: a guide for small communities*. Ivano-Frankivsk: Znaty pro Karpaty [in Ukrainian].
- Rubanovsky, K. (2018). *Analysis of problems in the legislative regulation of preservation and management of cultural and natural heritage in Ukraine*. Ivano-Frankivsk: Turystychna Asotsiatsiia Ivano-Frankivshchyny [in Ukrainian].
- Babka, V. (2016). *Historical memory as a factor of political influence in independent Ukraine*. Nizhyn: Nizhynskiy derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia [in Ukrainian].
- Factory of tile stoves. Ivan Levynskiy*. Retrieved from: <https://photo-lviv.in.ua/fabryka-kahlevyh-pechej-ivan-levynskij-nevidomyj-lviv/> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].
- Art-Poof*. Retrieved from: <https://art-puf.com/shop/kupiti-bezkarkasnij-divan-za-nizkoju-cinoju-v-ukrajini> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].
- Lviv art glass: from traditional craft to revolutionary art*. Retrieved from: <https://photo-lviv.in.ua/lvivske-hudozhnje-sklo-vid-tradytsijnoho-promyslu-do-revoljutsijnoho-mystetstva/> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].
- Author's Glass Factory*. Retrieved from: <http://factoryglass.com.ua/manufacturing> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].
- Weaving in Ukraine*. Retrieved from: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/tkatstvo-na-ukrajini/> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].
- Boguslav cloth factory*. Retrieved from: <https://discover.ua/locations/boguslavskaa-sukonnaa-fabrika> (Last accessed: 08.04.2023) [in Ukrainian].